

wetgeving op die van de Windesheimse Congregatie. Voor het tweede en derde gedeelte van hun wetboek, die handelen over het interne leven van de kanunniken, lieten de volgelingen van Geert Grote zich onder meer inspireren door het *Liber Ordinis* van het Parijse klooster Sint-Victor, een abdij met een rijke bibliotheek die ook Geert Grote niet onbekend moet zijn geweest. Een afschrift van dit *Liber Ordinis*, dat thans in Zutphen bewaard wordt, en de verbandingen met de kloosters Groenendaal en Eemstein bieden daarvoor interessante aanknopingspunten.

Tot slot de langste bijdrage in de bundel. H. L. Janssen behandelt 'De materiële cultuur van de middeleeuwse stedelijke kloosters in Nederland als probleem van de historische interpretatie van archeologische gegevens', waarbij hij niet alleen instellingen uit de kring van de Moderne Devotie betreft. Na een uitvoerige inleiding over definities, probleemstelling, methoden en stand van zaken in het huidige, nog prille onderzoek (met uitvoerige bibliografie), licht Janssen een en ander concreet toe met bevindingen uit 's-Hertogenbosch, waar de religieuze instellingen zowel wat oppervlakte als wat inwonertal betreft, hoog scoren in vergelijking met andere steden. Het Bossche, gemeentelijke oudheidkundig bodemonderzoek maakt een vergelijking tussen de materiële cultuur van kloosters en die van het algemeen stedelijke patroon goed mogelijk. Dat dit in de ogen van een stadsarcheoloog voorrang verdient boven een vergelijking tussen kloosters van verschillende orden of het relateren van een stedelijke aan een landelijke religieuze gemeenschap, is vanuit zijn functie begrijpelijk.

M. Carasso-Kok

J. W. Marsilje, *Het financiële beleid van Leiden in de laat-Beierse en Bourgondische periode, ±1390-1477* (Studies over Holland in de middeleeuwen I; Hilversum: Verloren, 1985, 347 blz., f39,50, ISBN 90 6550 203 3).

Deze Leidse dissertatie is een van de vruchten van de nieuwe impulsen die de middeleeuwse geschiedenis van Holland de laatste tijd mocht ontvangen, niet in het minst van de 'Werkgroep Holland 1300-1500'. Het is tevens een uiting van de vernieuwde belangstelling voor de stadsgeschiedenis en voor de stedelijke rekeningen in Nederland.

Te Leiden zijn vanaf 1390 incidenteel stedelijke rekeningen bewaard. Tot 1434 werden zij, al vóór de eerste wereldoorlog, uitgegeven. Pas vanaf de jaren 1460 is de reeks vrij volledig. Naast deze hoofdbron benutte de auteur ook andere archieffondsen te Leiden en Haarlem en de archieven van de grafelijkheid en het Hof van Holland te Den Haag. Hij liet echter na de geraadpleegde archiefbronnen in zijn bibliografie op te nemen; zelfs een overzichtelijke lijst van de bewaarde rekeningen werd ons niet gegund.

Vier grote themata komen in de studie aan bod: het Leidse bestuursapparaat, de beschrijving van de rekeningen en het rekenen, de munt en het rekengeld en het financieel beleid. Het Leidse bestuur, de verschillende magistraten en de ambtenaren, wordt doelgericht vanuit normatieve bronnen en vanuit praktijkdocumenten, de rekeningen, beschreven. De auteur aarzelt daarbij niet tegen de gevestigde meningen, onder meer van P. J. Blok, in te gaan. Zijn prosopografisch onderzoek van de magistraten en zijn peilen naar de opbrengst van overheidsfuncties vormen een bijzonder waardevolle aanbreng.

Het tweede deel is een secure beschrijving en typologie van de verschillende soorten van financiële documenten van de stad en van het praktische reilen en zeilen van het financieel

beheer en de boekhouding. De kapitels over 'Bewysinge ende vereffeninge' en over 'Het feitelijk beheer van de stadsgelden' en de rol van de accijnspachters en de klerk daarin zijn bijzonder releverend. De munten en het rekengeld vormen een ware Gordiaanse knoop voor al wie zich met de studie van een middeleeuwse boekhouding wil inlaten. De auteur heeft er niet minder dan honderd bladzijden (op een totaal van 347!) voor over om het muntmysterie te ontrafelen. Hij heeft zelfs niet gearzeld rekeningen van andere Leidse instellingen in zijn onderzoek te betrekken. Het resultaat is een exhaustieve studie van het muntwezen in Holland en van het rekengeld te Leiden en daarbuiten. Deze hoofdstukken zullen zonder twijfel voor velen in de toekomst een bijzonder nuttig werkinstrument en een wegwijzer blijken.

Men kan de auteur alleen maar dankbaar zijn dat hij in deze bladzijden niet heeft gearzeld verder te gaan dan voor zijn eigen onderwerp strikt noodzakelijk was. Het lijkt er echter wel op dat daardoor 'Het financiële beleid', dat blijkens de titel van de dissertatie toch de 'plat de résistance' van het boek had moeten worden, wat van de tafel is gevallen. Men blijft er ergens op zijn honger bij. Het is niet alleen naar de kwantiteit wat magertjes uitgemeten (248-309), het komt ook wat minder degelijk over dan de rest.

In een globaal beeld brengt de auteur ons voor drieëntwintig volledige boekjaren een overzicht van de opbrengst van de accijnzen (de belangrijkste ontvangsten) en van de verschillende rubrieken van ontvangsten en uitgaven met hun totalen, van de betaalde renten en van de betalingen aan de vorst (de twee zwaarste uitgaveposten) in absolute bedragen.

Men zou verwachten dat, om deze gegevens echt 'in beeld' te brengen zoals de auteur zegt, hij ze wat meer statistisch had bewerkt en grafisch had voorgesteld. De geldsommen worden niet eens herleid in zilvergewicht of uitgedrukt in daglonen, alhoewel de ijverige lezer dit met her en der verspreide gegevens in voorgaande bladzijden wel zelf zou kunnen proberen te doen. Er wordt ons niet gezegd wat voor een belastingdruk per hoofd van de bevolking de belastingen vertegenwoordigen noch welk percentage van de stadsontvangsten door de vorst wordt afgeroomd.

Een vergelijking met de financiële middelen van andere steden of met hun aandeel in de vorstelijke bedden wordt ons al evenmin gegund. Het comparatieve aspect is trouwens in het algemeen nogal magertjes uitgevallen. Typisch is in dat opzicht dat het prachtige boek van mevrouw Dickstein-Bernard over Brussel met een opvallend gelijklopende titel (*La gestion financière d'une capitale à ses débuts. Bruxelles 1334-1467* (Brussel, 1977)) niet eens in de bibliografie werd opgenomen.

Natuurlijk zijn deze leemten niet essentieel. Hoofdzaak is dat het feitenmateriaal in het boek als gesneden brood wordt aangeboden en dat het meteen een soort van model en wegwijzer is voor anderen die zich nu hopelijk aan de studie van de financiën van andere Hollandse of Zeeuwse steden zullen wagen.

R. van Uytven

C. M. Ridderikhoff, H. de Ridder-Symoens, D. Illmer, ed., *Les livres des procureurs de la Nation Germanique de l'ancienne Université d'Orléans 1444-1602. Premier livre des procureurs 1444-1546. Première partie: texte des rapports des procureurs* (Leiden: E. J. Brill, 1971, xxix + 390 biz., f180,-, ISBN 90 04 02561 8); *Idem, Seconde partie: Biographies des*